

Тема: Вікопомне Буковинське віче 3 листопада 1918 р.
(на вшанування 100-річного ювілею)

- Мета уроку:** - на основі різноманітних джерел інформації ознайомити студентів з важливою подією в історії рідного краю, її рішенням та видатними учасниками, підвести їх до об'єктивного висновку про значення Буковинського віча 3 листопада 1918 р. у процесі українського державотворення;
- розвивати в студентів пізнавальний інтерес до вивчення теми, формувати вміння аналізувати навчально-інформаційні матеріали та встановлювати зв'язки між минулим і сьогоденням, показати широкі можливості Інтернет-ресурсів для здобуття нових знань з питань історії рідного краю;
 - виховувати в студентів почуття патріотизму, усвідомлення єдності українських земель, повагу до видатних буковинців-учасників державотворчих процесів.

Методична мета уроку: вдосконалювати методику організації роботи студентів над вивченням історичних подій за допомогою різних джерел інформації.

Матеріали і обладнання: -

Добржанський О.В., Старик В.П. Бажаємо до України! – Одеса: Маяк, 2008. – С.786-787, 827-847, 849-852, 855, 931-934, 966.:

<https://docs.google.com/viewer?url=http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature\ Upload3//fcb7c02a-7269-4315-afd7-334338bc0f20.pdf>

Добржанський Олександр, Старик Володимир. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.). Документи і матеріали. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009 – 512 с.

- Витоки української державності на теренах Чернівецької області (методично-бібліографічні матеріали). – Чернівці, 2013;

Федорак В.Ф., Черкач Н.І. Історія рідного краю (7-11 кл.). –

Чернівці, «Прут», 2001, т.12, ст. 62-65;

- Федорак В.Ф., Черкач Н.І. Хрестоматія з історії рідного краю, ч. II, 10-11 кл. – Чернівці, «Зелена Буковина», 2005, ст. 30-37;

- Народне віче Буковини (1918-1993), Документи і матеріали обласної науково-практичної конференції до 75-річчя Буковинського народного віча. – Чернівці, «Прут», 1994;

- Тематичні публікації періодичної преси, матеріали з Інтернету;

- «Невідома Україна. Нариси нашої історії», фільми 100-101 "Бранці Центральної Європи"(фрагмент про Буковинське віче 13.45-16.08);

- Презентація «Вікопомне Буковинське віче»;

- Дидактичні матеріали для самостійної роботи студентив;

- Комп'ютер, телевізор.

**«Наші тут голоси не покрили літа,
Їх тримають шибки і стіни,
Наша воля — царівна і нині свята:
Хочемо до України!»**

Хід уроку:

Вступне слово викладача:

Історія – це пам'ять людського суспільства, його свідомість і совість, засіб самоочищення, виховання прийдешніх поколінь.

Є в історії буковинського краю дата, про яку ми з вами повинні завжди пам'ятати. Бо саме події 100-річної давнини сколихнули серця багатьох українських патріотів, які хотіли приєднання нашої зеленої Буковини до України. У боротьбу за соборність українських земель істотні корективи внесло населення краю. 3 листопада 1918 р. у Чернівцях відбулося Буковинське народне віче, організоване Українським крайовим комітетом. Близько 10 тис.

робітників, селян, інтелігентів – учасників віча проголосували за «прилучення австрійської частини української землі до України». Народні представники дали відсіч силам, які прагнули нав'язати рішення про утворення «австрійської України». Віче заявило рішучий протест проти посягань на Північну Буковину з боку румунських «Установчих зборів», що відбулися в Чернівцях 27 жовтня 1918 р.

Виражаючи волю більшості населення Північної Буковини, Український крайовий комітет 6 листопада 1918 р. взяв владу в свої руки. Але законне прагнення буковинців у той час не здійснилося. 11 листопада 1918 р. румунські війська окупували Чернівці. Складений з румунів Генеральний конгрес 28 листопада 1918 р. задекларував злуку Буковини з Румунією.

Приємно відчувати, що з кожним роком чіткіше й повніше усвідомлюється значення цього важливого акту 3-го листопада 1918 р. у непростому процесі державотворення України. Адже за тих умов, коли державні мужі будували дві держави - Українську Народну Республіку і Західноукраїнську Народну Республіку, буковинці 3-го листопада 1918 року першими своїм «хлопським розумом» подали свій голос за неподільну соборну незалежну Україну, одностайно висловивши свою споконвічну мрію про «прилучення австрійської частини української землі до України». Причому це було зроблено цивілізовано, конституційним шляхом, відповідно до права народів на своє національно-державне самовизначення.

На жаль, через те, що цьому факту в радянські часи не надавалося належного значення або він фальсифікувався й подавався як приєднання краю до «радянської» України, у частини населення краю, особливо для якого українська, а тим більше регіональна історія не становила інтересу, ще й досі інколи побутує уявлення про «мало значущість» рішення цього віча. То ж, напередодні 100-річного ювілею повернімося до літопису тих подій, щоби переконатися у важливій ролі Буковинського віча як в історії нашого краю, так і в історії українського державотворення в цілому.

(По ходу уроку – використання тематичної презентації)

1. Короткий огляд джерел та літератури

Те, що Буковинське віче 3 листопада 1918 р. є непроминальною датою в історії нашого краю, засвідчує і той факт, що про цю подію, писало багато свідків та безпосередніх учасників (відразу ж, по гарячих слідах), так і професійних істориків. Серед великого масиву джерел та літератури, ми назвемо декілька. Перш за все, це фундаментальна праця істориків української діаспори А.Жуковського, Д. Квітковського і Т. Бриндзана «Буковина, її минуле і сучасне», що вийшла друком на Заході у далекому 1956 р. і була «заперта в лях» радянських спецхранів. Її усічена версія (Історія Буковини, частини I-II, видана газетою «Час» на початку 90-х років минулого століття є у бібліотеці кожної школи).

Про Буковинське віче написано і в колективній монографії українських науковців, що побачила світ у рік 80-річчя цієї події – Буковина: історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998 – с. 214-217.

До 90-ї річниці віча науковцями Чернівцецького національного університету та небайдужими громадянами краю було видано надзвичайно обширну колекцію документів і матеріалів, присвячених цій події, її визріванню, перебігу, наслідкам та історичному значенню (Див. Добржанський О.В., Старик В.П. Бажаємо до України! – Одеса: Маяк, 2008. – 1168 с.).

Ми наводимо тут посилання на її електронну версію у повному обсязі для того, щоб ви, шановні вчителі та студенти завжди могли звернутися до неї, відчути подих тієї епохи, краще зрозуміти всю її складність та велич. –

<https://docs.google.com/viewer?url=http://www.ukrcenter.com/!FilesRepository/Literature\ Upload3//fcb7c02a-7269-4315-afd7-334338bc0f20.pdf>.

Окрім цієї праці, у 2009 р. вийшла іще одна збірка документів і матеріалів, котрі висвітлюють ці вікопомні події столітньої давності: Добржанський Олександр, Старик Володимир. Змагання за українську державність на Буковині (1914-1921 рр.). Документи і матеріали. – Чернівці: Чернівецька обласна друкарня, 2009 – 512 с.

Оскільки як саме віче, так і події, що послідували відразу після його проведення, викликають жвавий інтерес представників різних політичних сил усіх національних спільнот краю, і перш за все української та румунської громад, варто звернутися ідо незаангажованого

погляду на них представника німецької громади краю, історика Еріха Прокоповича, книга якого «Кінець австрійського панування на Буковині», видана в українському перекладі у 2003 році, містить багато цікавої інформації про ті вікопомні і переломні дні в історії краю.

Це далеко не повний перелік джерел та літератури, яку Ви, шановні вчителі історії можете використати, готуючись до Першого уроку у 2018/2019 навчальному році.

2. Передісторія віча:

Деякі історики намагалися представити справу так, що оголошення про віче було обнародоване його організаторами через пресу за два дні до його проведення, а це, мовляв, не дало можливості широким верствам населення завчасно підготуватися до прийняття доленосного рішення про самовизначення, право на яке народам імперії проголосив австрійський імператор у своєму Маніфесті 16 жовтня 1918 р. Насправді ж історична доля буковинських українців активно обговорювалася серед різних верств населення задовго до цього. Про це свідчить цілий ряд документів.

Робота з витягами з документів:

1. Віче українців міста Відня про забезпечення прав на державне самовизначення населення Східної Галичини і Буковини.
2. Жадання українців Австрії про власну державу (з установчих зборів у Львові).
3. Вирішення долі української частини Буковини на міжпартійній конференції у Чернівцях.
4. Виступ буковинського депутата М. Василька у Віденському парламенті про самовизначення буковинських українців.
5. Протест студентів Чернівецького університету про приєднання усієї Буковини до Румунії.
6. Третій з'їзд Українського православного духовенства Буковини.

Висновок: Девізом усіх маніфестацій українського населення краю було гасло: «Чужого не бажаємо, але й свого не дамо». Надія покладалася на мирне порозуміння між основними етнічними групами Буковини – українцями і румунами, однотайною була вимога «справедливого мирного і дружнього розділу Буковини». Отже, багатотисячне селянство Буковини (а воно становило основну масу учасників віча) не лише добре знало, чого воно їде до Чернівців, а й мало вже готовим тверде рішення щодо подальшої долі української частини Буковини.

Крайове віче буковинських українців у Чернівцях 3 листопада 1918 року.

Восени 1918 р. внаслідок воєнних поразок у війні з країнами Антанти Австро-Угорщина, до складу якої входила Буковина, наближалася до свого розпаду й утворення на її території окремих національних держав. Натхненні прикладом Східної України, що проголосили у листопаді 1917 р. Українську Народну Республіку, включилися у боротьбу за свою державність і українці західноукраїнських земель. На Українській Конституанті (Установчих зборах) 18-19 жовтня 1918 р. у Львові, у якій взяли участь 22 повноважні представники від Буковини, було створено Західноукраїнську державу у складі українських територій Східної Галичини, Північної Буковини і північно-східної частини Закарпаття (спочатку як автономної, а з 1 листопада 1918 р. після взяття влади українцями у Львові – як самостійної). Там було створено Українську Національну Раду (У.Н.Р.) як вищий орган влади для всіх західноукраїнських земель, у т.ч. для Буковини.

Повернувшись зі Львова, члени буковинської делегації 24 жовтня створили в Чернівцях Український Крайовий комітет як складову частину У.Н.Р. у числі понад 30 осіб. На першому засіданні 25 жовтня його головою обрали відомого українського педагогічного й громадського діяча Омеляна Поповича. Крайовий комітет вирішив у зв'язку з цим провести не звичайне, а розширене крайове віче українців, закликавши з'явитися чисельно представників від кожного населеного пункту.

3 листопада 1918 року припало на неділю. Того гарного сонячного дня до Чернівців з усіх міст, містечок і сіл української частини Буковини приїхало більш ніж 10 тисяч учасників віча. Воно відбувалось у великих залах міста (Народномудомі, Робітничомудомі, будинку Музичного

товариства) й просто неба. Такого величавого походу вулиці столиці колишнього Буковинського герцогства ще не бачили. Тут були і вояки українського війська, учителі та гімназисти, студенти з синьо-жовтими пов'язками, молодь в українських національних костюмах, багато літніх людей та селян. У багатьох – були сльози зворушення на очах. Процесія, співаючи, пройшла головними вулицями міста: Вірменською, Панською, Ринковою — та зупинилась аж перед площею Єлисавети, перед міським театром.

(Перегляд відеофрагменту з науково-пізнавальної програми «Невідома Україна» <https://www.youtube.com/watch?v=NBoEWuIIGxo>)

Підсумком цієї велелюдної акції стала Ухвала Буковинського народного віча - визначний документ українського державотворення.

Робота з текстом документу:

Виходячи з права кожного народу на своє національне самовизначення, віче прийняло таку ухвалу:

- 1) м. Чернівці, українські (за урядовими переписами 1900 і 1910 рр.) повіти Заставнівський, Кіцманський, Вашковецький та Вижницький повністю, Чернівецький та Серетський - за винятком румунських громад, а також переважно українські громади Сторожинецького, Радівецького і Кимполунзького повітів творять окрему українську область;
- 2) у цій області найвищою визнається влада У.Н.Р. у Львові, якій пропонувалося перебрати державну владу якомога скоріше її повноважним представником у північній частині Буковини - Українським Крайовим комітетом;
- 3) запрошувалося усі національні меншини визначити свою чисельність (євреї визнавалися окремою нацією);
- 4) У.Н.Р. пропонувалося укласти конституцію, за якою законодавчі й виконавчі органи влади формувалися б пропорційно до національного складу населення на основі загального, рівного виборчого права при таємному голосуванні всіх дорослих осіб без різниці статі;
- 5) засуджувалося посягання румунських шовіністичних кіл на українську частину Буковини і водночас прокламувалася відсутність претензій українців на території, заселені переважно румунами, висловлювалася готовність до мирного порозуміння з Румунською національною радою Буковини.

Та кульмінаційною була остання вимога, сформульована на самому вічі його рядовими учасниками і висловлена представником Крайового Комітету Осипом Безпалко: **«Віче бажає прилучення австрійської часті української землі до України»**. Площею залунало: «Вже воскресла Україна!» у виконанні багатотисячного товариства. «Ми, українці, нічого більше знати не хочемо про Австрію. Ця наша стосорокалітня мачуха скінчилась навіки. Ми хочемо прилучитись до нашого пня – Києва, до великої Соборної України», – сказав Ілько Попович, виступаючи з промовою в Музичному товаристві. Рясні оплески присутніх слугували підтвердженням віковичного прагнення буковинців приєднатись до України. Було прийнято резолюцію, у якій закликалося українців Буковини спільно з українцями усієї Австро-Угорщини вирішувати самим свою подальшу долю на основі права кожної нації на своє національне самовизначення.

**Український історик І. Піддубний
про політичну боротьбу українців і румунів
у жовтні – листопаді 1918 року**

Із румунської конституанти 27 жовтня 1918 р.

«1. Представники народу Буковини, зібравшись сьогодні 27 жовтня 1918 р. в столиці Буковини оголошують себе на основі національного суверенітету конституантою цього румунського краю.

Конституанта постановляє об'єднати всю Буковину з рештою румунських країв у єдину національну незалежну державу і буде добиватися цієї мети у повній солідарності з румунами Трансільванії та Угорщини.

Для керівництва румунським народом Буковини, захисту його прав і для встановлення тісного зв'язку між всіма румунами, конституанта створює раду з 50 членів. Ця рада представлятиме нас через своїх уповноважених і на мирній конференції, і крім неї не визнаємо нічийого права вирішувати чи обговорювати долю румунського народу Буковини.

Конституанта рішуче відкидає будь-яку спробу, спрямовану на порушення цілісності Буковини, бажаючи домовитися з народами, що проживають разом.».

Чернівецький історик С.Григоришин, характеризуючи дану декларацію, вказував, що вона трактувала національний суверенітет, як право панувати над населенням краю. Продовжуючи думку про питання об'єднання з Румунією, він посилається і на працю Т.Белана, який стверджував, що королівську Румунію на Буковині сприймали як боярську державу, де селяни знаходилися на становищі рабів, через що сама ідея об'єднання була непопулярною. Також посилається він і на заяви депутата парламенту Г.Сирбу, який зазначав, що Я.Флондор був підтриманий невеликим числом румунів. Та попри все після 27 жовтня 1918 р. розпочався процес боротьби за владу на Буковині між політичними представниками румунів та українців, який завершився з втручанням у нього королівської Румунії та досягненням того румунського ідеалу, якого шукали румунські політичні кола від початку Великої війни...

В умовах розпаду Австро-Угорщини румуни Буковини виступали за об'єднання всього краю з іншими землями з румунським населенням у складі Габсбурзької монархії, що мало схожі риси з українським національним рухом наприкінці Першої світової війни. Проте, представляючи себе виключно автохтонною нацією в краї, румунські політики не бажали іти на компроміс з українськими політиками, що врешті поглибило розкол між політиками двох народів Буковини та визначило хід подій після утворення румунської Конституанти спрямованих на об'єднання всієї Буковини з королівською Румунією.

Джерело: Піддубний І.А. Румуни Буковини в житті краю: 1848-1918 рр. –

<http://politics.ellib.org.ua/pages-4829.html>

Український історик І.А.Піддубний про політичну боротьбу між українцями і румунами на Буковині у 1918 році

Указ імператора Карла (16.10.1918.) створив умови для перетворення Австро-Угорщини у федеративну державу. Цим указом дозволялося депутатам, що представляли нації у парламенті дозволялося створювати національні ради для вирішення долі своїх народів...

3 депутати парламенту від німців та 1 від євреїв розуміли неможливість перетворення Буковини у поділену на національні частини територію. Натомість українські депутати парламенту та сейму вбачали за можливе її поділити.

Для українців Австрії жовтень 1918 р. був часом прийняття рішення, адже 15 жовтня у Львові було засновано Національний комітет. Після виходу цісарського маніфесту 17 жовтня Народний комітет вирішив створити Українську національну раду і вже 18 жовтня у Львові скликано її засідання, а 19 жовтня відбулася Українська конституанта. 18 жовтня 1918р. було створено Українську національну раду, метою діяльності якої стало утворення української держави.

Зібрання 19 жовтня 1918р. було присвячене питанню створення фахових комісій – фінансової, адміністративної, національної оборони, міжнародної. На пропозицію М.Кордуби Українську національну раду поділили на галицьку та буковинську секції. Останні мали

працювати окремо, підтримуючи між собою зв'язок. Саме тоді визначилися два табори, один з яких наполягав на створенні української держави у складі Австрійської федерації та другий, спрямований на об'єднання з Україною.

Після повернення 21 жовтня зі Львова буковинської делегації у Чернівцях велася робота з організації крайового представництва Української національної ради. Перша нарада з цього питання відбулася 24 жовтня 1918 р. Делегацію У.Н.Р. було доповнено 10-ма членами, серед яких два місця були призначені для міщанства та одне для представниці жіноцтва, хоча членами створеного Крайового комітету стали М.Левицька та К.Добрянська. На засіданні Крайового комітету 25 жовтня 1918 р. головою обрали О.Поповича, заступником А.Артимовича, секретарем – М.Литвиновича. Після вирішення даного питання були створені редакційна комісія (голова – М.Кордуба), комісія народної оборони (О.Безпалко), фінансова (голова – Р.Цегельський), міжнародна (голова О.Попович), адміністративна (Г.Лисинецький). Кожна комісія мала своє коло повноважень. Так, редакційна відповідала за підготовку віча 3 листопада 1918 р., народної оборони – за створення добровольчих підрозділів у Чернівцях та по селах, фінансова – складення плану оподаткування та його виконання, а міжнародна проводити переговори з представниками інших народів. Завдання адміністративної комісії полягало у підготовці списків кандидатів на основні посади при можливому перебранні влади у краї, для чого складався кадастр чиновників-українців. З 26 жовтня комісії розпочали свою діяльність...

УКРАЇНСЬКИЙ КРАЙОВИЙ КОМІТЕТ

Щоб мати можливість використати військових з 41 піхотного та 22 стрілецького полків Крайовий комітет 28 жовтня кооптував до свого складу по два офіцери з кожного полку. Також до складу крайового комітету було кооптовано С.Ганчерюка від залізничників. На засіданні 28 жовтня обговорили і питання проведення 3 листопада народного віча і наступного поділу Буковини. Проголошення республіки в Австрії та її розпад змушували Крайовий комітет діяти швидше. В краї наростав безлад, до чого додалися розпуск військових частин та грабування їхніх складів. 2 листопада представники євреїв звернулися до Крайового комітету з пропозицією виступити посередниками у переговорах між українцями і румунами.

Основною вимогою українців був поділ Буковини на етнографічній основі.

З боку Я.Флондора вимога стосувалася передачі Буковини під владу румунської конституанти, з подальшою передачею українцям тієї частини, яку конституанта вважатиме українською, спільне керівництво поштою, жандармерією, залізницею, призначення румуна бургомістром Чернівців.

Увечері 2 листопада мала місце і зустріч представників Крайового комітету з Й.Етцдорфом та представниками румунів. Під час переговорів Г.Грігоровіч виступив проти поділу Буковини на етнографічній основі і відмовився вести переговори, не вважаючи себе уповноваженим. Він же, підтриманий і бароном Гурмузакі, висловився за збереження управління краєм за Й.Етцдорфом.

Натомість А.Ончул виступив проти доказів Г.Грігоровіча і представив свій проект поділу краю, з яким погодився і М.Кордуба. Вступали у дискусію також О.Попович та О.Безпалко, але врешті закінчилося все без певного рішення та зі збереженням повноважень за Й.Етцдорфом.

Проведене 3 листопада 1918 р. народне віче чітко продемонструвало орієнтацію українського населення Буковини, яке побажало приєднатися до України. Визначено було і склад повітів, які мали увійти до української частини Буковини. Проте мінусом було наростання анархії у краї та місті впродовж 3-5 листопада і невелика група українських добровольців (60-70 осіб) намагалася зарадити грабункам та анархії. Після віча була проведена нарада з організаторами громад української частини краю, з виробленням плану організації краю в політичному відношенні та створення міліції. Увечері на засіданні Крайового комітету обговорили питання створення національної армії та передали повноваження командира війська, що мало формуватися О.Драгану, командира кулеметного підрозділу 22 стрілецького полку...

Вживалися Крайовим комітетом заходи до налагодження зв'язку з Києвом та Львовом. Ввечері 5 листопада відбулася чергова нарада Крайового комітету, на якій знову обговорювали питання взяття влади. Саме там було охарактеризовано стан військової сили як незадовільний. Врешті було вирішено наступного дня з 11.30 почати перебрання влади на себе. Визначено було

і кандидатури: президентом української частини Буковини визнали О.Поповича, бургомістром Чернівців О.Безпалка, директором поліції Яворського.

6 листопада за участю військових приступили до процесу передачі влади. Чисельність військових називають різну. Якщо А.Артимович пише про 150 добровольців, яких мав до розпорядження Крайовий комітет, то з інформації М.Кордуби це число є дещо більшим, адже до Крайового уряду, поліції та жандармерії мали відправити відділи по 40 чол.

Передача влади пройшла всюди спокійно за винятком поліції, де директор Е.Тарангул висловив протест. Після тривалих суперечок у Крайовому уряді владу було передано О.Поповичу та А.Ончулу, про що було складено спільну відозву до населення. Остання була опублікована трьома мовами. В ній О.Попович та А.Ончул виступали відповідно українським та румунським національними комісарами. Повноваження двох урядів поширювалася на громади із більшістю населення за національністю, встановленою при переписі 1910 р. У громадах, де немає національної більшості сама громада має вирішувати під чие керівництво вона переходить. Визначено було також, що громади Александердорф, Катарінендорф, Садгора і Вижниця підлягають українському уряду, а решта громад, крім Чернівців, румунському. Чернівці залишалися під діючою тимчасовою управою. Вже наступного дня багато хто з українців почав висловлювати протест проти домовленостей з А.Ончулом та спільного українсько-румунського управління Чернівцями. Того ж 7 листопада з ініціативи О.Поповича було призначено трьох мужів довір'я, з якими він міг радитися при необхідності (І.Семака, Г.Андріяшук, М.Кордуба). Крайовий комітет обрав собі назву Українська національна рада та вибрав нових голову і заступника – А.Артимовича і І.Семаку... За словами М.Кордуби становище української влади було доволі хитким, адже українську громаду не визнавали учасником політичного процесу, а всі дипломатичні ігри велися не без участі французької дипломатичної місії у Яссах...

Румунський національний рух

Румуни Буковини 11 жовтня 1918 р. заклали основи власної національної ради, визначивши напрямки своєї подальшої діяльності. Так, на зібранні в будинку С.Пушкаріу були висловлені бажання спільно з румунами Трансільванії та Угорщини залишатися в рамках романізму. Останнє означало мати автономію для румунів, вести тісну співпрацю з румунами Трансільванії та визначити делегатів на мирний конгрес. Дещо пізніше, 22 жовтня 1918 р. вийшов перший номер газети «Glasul Bucovinei», друкованого органу, що вів національну румунську пропаганду, а також відбулися в парламенті у Відні дебати стосовно румунської нації. Саме тоді К.Ісопеску-Грекул висловився за те, щоб румунам Буковини та Угорщини було надане право створити власну державу у рамках Австрійської конфедерації. На підтримку об'єднання виступив посол від соціал-демократів Г.Грігоровіч, згадавши при цьому, що Чернівці мають відійти до складу проєктованої української держави у складі Австрійської федерації. Депутат М.Василько у своєму виступі зазначив на необхідності поділу Буковини між українцями і румунами. Депутат Кешманн у своєму виступі протестував проти поділу Буковини та вимагав, щоб у майбутній державі дотримувалися права німецької нації...

27 жовтня 1918 р. о 3-й годині дня в Румунському національному домі мали провести політичне зібрання лідерів румунів краю, метою якого стало проголошення конституанти та обрання національної ради, як представницького органу буковинських румунів. На засіданні було прийнято рішення, яким дане зібрання проголосило конституантою Буковини та визнали завданням об'єднання Буковини з іншими румунськими землями у національну незалежну державу. Національну раду створили у складі 50 членів. Конституанта визнавалася органом для порозуміння з іншими народами краю...

Головою Румунської національної ради було обрано Я.Флондора, Д.Бежана, Д.Поповича, С.Пушкаріу – співголовами, В.Боднереску, Р.Сбієру, Л.Томояге – секретарями. Для представництва РНР за її межами було обрано Г.Грігоровіча, А.Гурмузакі, С.Пушкаріу, Г.Сирбу....

На пропозицію Г.Сирбу обрано виконавчий комітет на чолі з Я.Флондором, співголовами Д.Бежаном, Д.Поповічем, С.Пушкаріу, секретарями В.Боднереску, Р.Сбієра, Л.Томояге.

На цьому ж засіданні серед інших була пропозиція Я.Флондора запровадити тимчасовий податок для вирівнювання фінансової ситуації на Буковині. Безпеку у краї мав підтримувати шеф

поліції К.Тарангул. На пропозицію А.Воронки та Л.Томояге вирішили запровадити реквізиції та припинити будьякий експорт...

За кілька днів по тому Румунська національна рада зайняла приміщення буковинського сейму та створила відповідні секції. Для румунів краю події кінця жовтня – початку листопада 1918 р. представлялися крахом, адже українці краю виглядали доволі переконливо у своєму прагненні отримати владу в українській частині Буковини.

З боку румунських політиків робилися спроби встановити тісні стосунки з королівством Румунії. Зокрема, 2 листопада 1918 р. Румунська національна рада направила до МЗС Румунії звернення схвалене румунською конституантою. У резолюції міністра К.Аріона було вказано на важливість подібного рішення та визнано Конституанту. З боку ж РНР також 2 листопада було визначено дипломатичного агента при румунському уряді В.Боднереску.

На півдні Буковини також відбувався рух і 3 листопада 1918 р. у ратуші м. Кимполунг відбулося зібрання за участю багатьох румунів, де було прийнято рішення про створення цивільної гвардії для охорони міста та прийнято звернення про об'єднання повіту Кимполунг з мамою-батьківщиною навіки і без умов. Висловилися тоді і за негайний вступ румунської армії. Звернення направили до повіту Фелтичень з лейтенантом Р. Траян та проф. Катренчуком.

Запрошення військ королівської Румунії зроблене членами Румунської національної ради суттєво змінило ситуацію. Не зважаючи на протести Української національної ради, підрозділи VIII дивізії займали територію краю та відходом з краю українських добровольчих частин і представників влади. Вже 10 листопада контроль за містом перейшов до рук австрійської жандармерії та добровольчих румунських патрулів. Того ж дня у будинку Крайового уряду Н.Флондор в супроводі 20 румунських офіцерів заявив про перебрання влади Я.Флондором. Фактично 10 листопада 1918 р. рахується румунською історіографією початком діяльності уряду Буковини зі складу Румунської національної ради.

Діяльність Українського крайового комітету

Український уряд переніс свою діяльність до м. Кіцманя. Його діяльність висвітлена у звіті повітового старости Л.Гояна, який вказував, що місцевий комітет Української національної ради утворився на початку жовтня 1918 р. з числа місцевої української інтелігенції. Проте рух за перебрання владних повноважень розгорнувся тут наприкінці жовтня 1918 р., коли велася агітація серед селянства не здавати збіжжя, картоплю й худобу для забезпечення продуктами харчування міську громаду. 4 листопада до канцелярії повітового старости прибула депутація на чолі з головою повітового суду Ярошинським, який заявив, що є головою Українського комітету та що перебирає владу в повіті...

Після кількох днів провели перевибори комітету і його очолив проф. о. П.Катеринюк, державним секретарем внутрішніх справ став проф. Є.Галендзовський, державним секретарем зовнішніх справ – о. І. Щербанович, фінансів – проф. О.Доспіль та дир. Є.Жуковський, народної освіти – проф. О.Цісик, державним секретарем для загального контролю – І.Гишка... 17 листопада 1918 р. під час засідання Української національної ради арешт члени Кіцманського уряду були заарештовані та відправив у розташування 16-го піхотного полку і далі їх доставили до командира дивізії...

Історія Української республіки у Кіцмані є прикладом того, що Українська національна рада намагалася організувати діяльність своїх повітових представництв, хоча і не завжди вдало. Окрім м. Кіцманя владу перебрали також і у м. Вижниці. Однак творення органів української влади було перерване вступом на Буковину румунських військ та встановлення контролю Румунської національної ради над всім краєм.

Джерело: І.А.Піддубний «Українці та румуни Буковини у 1918 р.: боротьба за політичну владу в краї та питання його адміністративного устрою: <http://buk-visnyk.cv.ua/arhiv>

З прокламації Української Національної Ради від 19 жовтня 1918 р.

Стоячи на становищі самовизначення народів, Українська Національна Рада, як Конституанта, постановляє:

1.Ціла етнографічна українська область в Австро-Угорщині, зокрема Східна Галичина з граничною лінією Сену з включенням Лемківщини, південно-східна Буковина з містами Чернівці, Сторожинець і Серет та Українська полоса північно-східної Угорщини — одноцілу українську територію.

2.Ця українська національна територія уконституується оцим як українська держава. Постановляється поробити приготовані заходи, щоби це рішення перевести в життя.

3. Взиваються всі національні меншини на цій українській області, причім жидів признається за окрему національність, щоби уконститууватися і негайно вислати своїх представників до Української Національної Ради в кількості, відповідаючій їх числу населення.

4. Українська Національна Рада виготовить Конституцію для утворення таким способом держави, на основах: загального, рівного, тайного і безпосереднього права голосування з пропорціональним заступництвом, з правом культурно-національної автономії та з правом заступництва в правительстві для національних меншин.

5. Українська Національна Рада жадає, щоби зорганізована оцим в державу українська територія мала безумовно своїх заступників на мировій конференції.

Джерело:Хрестоматія з новітньої історії України. 1917-1945рр. – К.: Генеза, 1998,—стор. 123.

Запитання і завдання.

1.Яка політика проголошувалась У.Н.Р. щодо національних меншин?

2.В якій політичній обстановці був опублікований цей документ У.Н.Р. ?

Запитання і завдання

1. Проаналізувавши текст документу, зробіть висновок про характер поділу краю у листопаді 1918року.

ПРОТОКОЛ

складений у Чернівцях 6 листопада 1918 р. О годині 11,35 з'явилися в мене панове посол до парламенту Семака, посол до парламенту Спинул, член Краєвого Виділу Попович і поручник Ілько Попович від Української Національної Ради. Посол до державної ради Семака заявив мені, що будинок краєвого правительства обсаджений українським військом і візвав мене, передати владу в українських областях і в місті Чернівцях Українській Національній Раді. Я відповів, що уступаю перед силою і перестаю урядувати. З огляду на такий стан річий заявив, що готов я віддати владу в краю Буковині заступникам румунської і української нації, а саме тим заступникам, які в інтересі краю переймуть її в обопільнім порозумінні. О 4 годині пополудні сказано мені, що Українська Національна Рада і посол до державної ради д-р Ончул, який мені заявив, що він є відпоручником Румунської Національної Ради, уконститууваної згідно з найвищим маніфе-гом і зложеної з послів до державної ради, готові обняти владу в обопільнім порозумінні. Передаю тому владу в краю Буковині названим панам заступникам румунської і української нації. Прошу панів подбати про безпеку Його Ціс. Високости пана архикнязя Вільгельма.

Передає: Д-р Осип граф Ецдорф, ц. к. президент краю в. р.

Переймають: За українців: Попович в. р., Семака в. р., Спинул в. р.

За румунів: Ончул в. р.”

Джерело:Д. Квітковський Т. Бриндзан А. Жуковський Буковина її минуле і сучасне,- париж – Філадельфія –Дітройт,- 1956 .— стор. 313.

4. Подія і постаті.

(Сторінки презентації).

Рішення Буковинського народного віча стало керівництвом до дії тогочасних українських політиків краю, воно уповноважило Крайовий комітет як складову частину У.Н.Р. негайно перебрати владу від останнього глави крайової австрійської адміністрації Йосифа Ецдорфа, що й було здійснено без застосування збройної сили, конституційним шляхом Омеляном Поповичем і Аурелом Ончулом 6 листопада 1918 р. і про що складено відповідний протокол. На жаль, мало

ми з вами сьогодні згадуємо тих, хто стояв біля витоків Буковинського віча 1918 року. Ось їхні імена: Микола Василько, Антін Лукашевич, Ілля Семака, др. Степан Смаль-Стоцький, Микола Спинул, Омелян Попович, Єротеї Пігуляк, о. Теофіл Драчинський, Осип Бурачинський, Галіп, Теодор Іваницький, Микола Гавришук, Юрій Лисан, Микола Осадець, Марко Куриш, Теодор Левицький, Артур Малик, Омелян Іваницький, др. Микола Драгомирецький, Володимир Федорович, др. Мирон Кордуба, др. Клавдій Білінській, др. Роман Цегельський, Ілярій Карбулицький, Гриць Андріяшук, Осип Безпалко, др. Касіян Бринзан, др. Агенор Артимович, др. Михайло Литвинович, Лисаківський, др. Лев Когут, Михайлина Левицька, Ксеня Добрянська, Сербинюк Юрій, Осип Мицак, Микола Левандовський та інші. Недоглянута, на жаль, і могила Омеляна Поповича у Заліщиках на Тернопільщині.

**Аурел Ончулет
(1864-1925)
політичний діяч Буковини
(штрихи до портрета)**

Аурел рицар фон Ончул народився 12 березня 1864 р. у Верхньому Вікові, син професора університету Ісидора Ончула. Навчався в Чернівецькому та Віденському університетах, доктор юридичних наук, чиновник адміністративного управління Буковини.

А. Ончул і М. Василько були друзями ще від часів навчання у престижному Віденському “Терезіаніумі”. В 1902 р. А. Ончул був одним із організаторів друку газети “Голос народу” як органу новоствореної Селянсько-демократичної партії у Чернівцях. У 1903 р. А. Ончул заснував румунське політичне товариство “Унірія” (“Єдність”), яке стало об’єднуючим центром Селянсько-демократичної партії, або, як її ще називали, Партії вільнодумних румунів. Опираючись на ці організації, він повів боротьбу за один із мандатів до буковинського сейму, який саме звільнився по Сучавському виборчому округу. У серпні 1903 р., перемігши представників боярської румунської партії, А. Ончул став депутатом буковинського сейму. Події 1902-1903 рр. створили необхідне підґрунтя для зближення трьох визначних громадських діячів Буковини початку XX століття - М. Василька, А. Ончула, Б. Штраухера. 25 травня 1903 р. ці політики і редактор газети “Bucoviner Post” М. Штекль вперше зібралися на нараду у Відні. Результатом зустрічі стала спільна думка, що для поліпшення соціально-економічних та політичних відносин на Буковині необхідно якнайшвидше реформувати виборчий закон до сейму, запровадивши загальне виборче право при таємному голосуванні. Через півтора тижня у Чернівцях за участю цих політиків відбулося багатотисячне віче, на якому наголошувалося, що перша і найголовніша передумова для оздоровлення політичних та економічних стосунків краю - це проведення виборчої реформи та реорганізація буковинського сейму на нових демократичніших засадах, які б відповідали потребам часу. Так було зроблено перші кроки на шляху до створення міжнаціонального об’єднання депутатів, яке пізніше отримало назву “Вільнодумний союз”. А. Ончула було обрано головою “Союзу”, а заступником - С. Смаль-Стоцького (пізніше М. Василька). Особливо підкреслювалася необхідність задоволення національних потреб усіх народів, що населяють Буковину, в тому числі у культурно-просвітніх і релігійних справах, щоб усі народи, будь-якого віросповідання, мали справді рівні права, як це записано в конституції Австрії.

Всі ці ідеї, успіхи та справи висвітлювалися у друкованому органі “вільнодумних” - у газеті “Bucoviner Post”.

З 1910 р. А. Ончул - депутат австрійської палати послів від сільської округи Чернівці-Сторожинець, депутат буковинського сейму, голова Румунської демократичної партії. За своїми політичними поглядами близький до так званих “бельведер” - оточення наслідника престолу Франца Фердинанда. В листопаді 1918 р. разом з Омеляном Поповичем перебрав владу у президента Буковини Й. Ецдорфа. В тому ж листопаді заарештований, інтернований в Ясси. Після звільнення працював адвокатом у Бухаресті. Помер у 1925 р.

А. Ончул був видатною особистістю краю. Його тіло було перевезено із Бухареста до Чернівців, де й поховане з урочистостями на міському кладовищі.

Омелян Попович

(1856 -1930)

педагог, громадсько-політичний діяч

До числа визначних діячів, які працювали на Буковині в кінці XIX на початку XX ст., належить Омелян Олександрович Попович. За свідченнями його видатних сучасників С. Смаль-Стоцького, І. Карбулицького, В. Сімовича він зробив значний внесок у становлення освіти в краї і ще за життя був названий “батьком шкільництва на Буковині”. Великий пласт історії Буковини нерозривно пов’язаний з іменем Омеляна Поповича.

Народився О. Попович 18 серпня 1856 р. в с. Дорна-Ватра Кимполунзького повіту в сім’ї священика. Сім’я та навчальні заклади, в яких навчався Омелян, відіграли значну роль у становленні його особистості. Батько та мати були освіченими людьми й власним прикладом доброти та людяності виховували своїх дітей на загальнолюдських засадах і народних традиціях. Навчаючись у Чернівецькій гімназії, Омелян жив у домі свого діда, де зустрівся з “учнями-русинами”, вступив до “Руської Бесіди”, у таємне студентське товариство “Согласіє”. Саме тоді він схиляється до народовців, які своєю завзятою працею по “освідомленню” народних мас захопили молоду і діяльну людину. Неабиякий вплив на становлення його особистості мали твори Т. Шевченка, Ю. Федьковича, Марка Вовчка та інших письменників, які він перечитує у цей час із завзяттям “наверненого Савла”.

Одразу ж після закінчення учительської семінарії (1877) О. Попович розпочинає педагогічну діяльність, якій не зраджує протягом усього життя. Працюючи на різних посадах (з 1887 р. - учитель у народній школі в Чернівцях; з 1891 р. - повітовий шкільний інспектор у Сереті; з 1894 р. - інспектор Кіцманського повіту; з 1895 р.-інспектор усіх “руських” народних шкіл на Буковині), він підняв українське шкільництво з великого занепаду до такої висоти, що може послужити прикладом і в сучасному відродженні національної школи.

О. Попович також був членом крайової шкільної ради, членом комісії по затвердженню українських підручників, першим директором української іспитової комісії для народних і виділових шкіл, послом до буковинського сейму, членом крайового виділу, заступником президента Української Національної Ради (у період ЗУНР); крайовим інспектором учительських семінарій народних шкіл у Львові (після війни); засновником та членом майже всіх товариств, що діяли в той час на Буковині; автором багатьох шкільних підручників та методичних посібників, перекладачем. Невгамовна енергія видатного буковинського педагога, громадського і освітнього діяча та його справді “мурашкова” працьовитість досить вражаючі.

Діяльність О. Поповича на освітянській ниві не тільки багатогранна, а й надзвичайно плідна. Вона включає в себе багато напрямків, а саме: науково-методична робота, написання шкільних підручників, видавнича, письменницька та громадсько-організаційна діяльність.

Основні ідеї науково-методичної спадщини викладені в методичних посібниках та статтях, присвячених різноманітним питанням педагогічної науки та методики викладання.

О. Попович поряд з таким визначним діячем як С. Смаль-Стоцький обстоював фонетичний правопис, введений у 1895 р. у школах краю.

О. Попович вважає основою національного виховання знання рідної мови і у зв’язку з цим постійно акцентує увагу на необхідності плекати рідну українську мову і в школі, і вдома, особливо наголошуючи на тому, що “нікому в світі не треба так дуже докладного знання мови, як учителіві: бо мова є головним засобом науки”.

Найбільшої уваги заслуговує діяльність О. Поповича в таких товариствах, як: “Руська Бесіда”, “Руська Школа” (згодом за ініціативи О. Поповича перейменоване на “Українська Школа”) та “Рідна Школа” у Львові. Саме ці товариства вели найбільшу роботу по становленню і розвитку українського шкільництва. У коло діяльності цих товариств входила також праця по написанню та виданню наукової і популярної літератури.

Редагуючи “Буковинський православний календар”, О. Попович багато зробив для висвітлення діяльності видатних освітніх та громадських діячів того часу. Майже в кожному виданні він публікував багато статей біографічного характеру та праці видатних буковинських педагогів і письменників.

У 1918 році разом з А. Ончулом перебрав владу на Північній Буковині.

Після окупації краю румунськими військами виїхав до Галичини. Помер у 1930 році у Заліщиках.

Нам усім важливо пам'ятати про ті далекі буремні події 3 листопада 1918 року та тих українців – патріотів, які хотіли бачити нашу зелену Буковину в складі українських земель, суверенної матінки України.

ПОСВЯТА УЧАСНИКАМ БУКОВИНСЬКОГО ВІЧА

Осінь: час з'ясувати труд —
Будували з піску чи глини?
Наша перша і неспростовна суть —
Хочемо до України!

Нас не міряно, як борців легіон,
Нам чіпляли бесаги на спини.
Через мури, через терну заслон —
Хочемо до України!

Наші тут голоси не покрили літа,
Їх тримають шибки і стіни,
Наша воля — царівна і нині свята:
Хочемо до України!

5. Історичне значення та уроки Буковинського віча.

Після віча на Буковині почалося формування органів влади. Вищою законодавчою владою в краї була Українська Національна Рада на чолі з А. Артемовичем, вищою виконавчою – крайова адміністрація на чолі з О. Поповичем. 7 листопада службовці української адміністрації прийняли присягу О. Поповичу, румунські службовці – А. Ончулу. Але тоді, у 1918 р., прагнення українського населення Північної Буковини не здійснилися. 11 листопада королівська Румунія – всупереч волевиявленню Буковинського народного віча – захопила Північну Буковину разом із Чернівцями. Тут 28 листопада 1918 р. було сфабриковане рішення так званого Генерального Конгресу Буковини, що складався винятково з румунів, про об'єднання Буковини з Румунією. В історії краю почався новий етап – румунська окупація, яка тривала до червня 1940 р. і принесла буковинцям нові випробування та приниження.

Ухвала віча, незважаючи на румунську окупацію краю, залишалася чинною і надалі як вагомий акт міжнародного права щодо безсумнівної легітимності входження Північної Буковини до складу України. Так, учасники історичної Злуки УНР і ЗУНР, серед яких були і представники Буковини, 22 січня 1919 р. в «Акті про з'єднання всіх українських земель» урочисто проголошували: «Віднині зливаються її одно віками відділені одна від одної частини України – Галичина, Буковина, Закарпаття і Придніпрянська Україна в одну Велику Україну». Спираючись на рішення Буковинського віча, українська делегація на Мирній конференції у Парижі 17 травня 1919 р. заявила офіційний протест із приводу загарбання всієї Буковини королівською Румунією. Українські політичні й громадські діячі, посилаючись на ухвалу цього віча, відстоювали згодом права буковинських українців у Секції меншостей при Лізі Націй та у Конгресі національних меншин Європи. Отже, цей документ мав не тимчасове, а фундаментальне значення на всю подальшу перспективу й означав: буковинцям разом із усіма українцями треба жити в єдиній Соборній Україні як державний народ. Цей основоположний акт українського державотворення на буковинській землі займає гідне місце серед таких визначних документів українського державного відродження, як чотири універсали Української Центральної Ради, Конституція УНР, Маніфест Української Національної Ради 18-19 жовтня 1918 р. у Львові про створення ЗУНР та ін. А ці документи, як відомо, були попередниками Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р., Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., Конституції України 28 червня 1996 р.

Щодо уроків Буковинського віча, то важко не погодитися з думкою знаного в краї політолога Ігора Буркута: «Віче було визначною подією, яка має бути уроком для нас сьогодні, адже то була відповідь на проголошення групою румунських діячів Буковини приєднання до Румунії, незважаючи на національну приналежність і прагнення буковинців. Про віче треба говорити більше і робити висновки. Так, віче є чудовим прикладом об'єднання різних політичних сил заради національної ідеї, чого так бракує зараз. Водночас воно є прикладом того, як можна втратити все, не відстоявши волевиявлення людей. Адже українська влада так і не подбала про організацію захисту з числа етнічних українців у складі австрійських підрозділів, що було можливим, і об'єднання українських земель так тоді і не відбулося».

6. Вшанування ювілею.

Прошло століття, та твердо висловлене й записане в резолюції віча жадання буковинців «Хочемо до України» надійно лягло однією з цеглин у міцну підвалину нашого спільного українського державного дому. В умовах незалежної України вдячні нащадки колишніх учасників віча щороку урочисто відзначають 3 листопада як регіональне державне свято єднання краю зі своєю Вітчизною – Україною. А під час 19-ої позачергової сесії обласної ради голова ОДА Олександр Фищук вніс пропозицію оголосити 2018 рік - Роком Буковинського Віча. Пропозиція була підтримана депутатами.

8 лютого 2018 року депутати Верховної Ради України підтримали на засіданні парламенту постанову щодо урочистого відзначення на державному рівні у 2018 році пам'ятних дат і ювілеїв. Зокрема, в документі мова йде і про 100-річчя відзначення Буковинського віча. З такою пропозицією виступив народний депутат від Буковини Максим Бурбак (*див. відеофрагмент - https://molbuk.ua/chernovtsy_news/143935-parlament-pidtrymav-vidznachennya-100-richchya-bukovynskogo-vicha-na-derzhavnomu-rivni.html*).

30 травня 2018 року голова ОДА Олександр Фищук підписав розпорядження №497-р «Про відзначення у Чернівецькій області 100-річчя Буковинського народного віча». Утворено Організаційний комітет з підготовки та відзначення у нашому краї цього ювілею. Згідно з документом, 3 листопада в області планується проведення низки урочистих, культурно-мистецьких, освітніх та ін. заходів в рамках відзначення 100-річчя Буковинського народного віча. (*див. презентацію*).

Очікується, що відбудеться спільний молебень представників різних конфесій за мир, процвітання України і Чернівецької області та покладання квітів до пам'ятних дошок учасникам Буковинського віча, пам'ятників Т. Шевченку та Героям Буковинського куреня.

Заплановано проведення урочистого спецпогашення марки з нагоди відзначення 100-річчя Буковинського народного віча та презентація ювілейної медалі «100-річчя Буковинського віча», виконаної Орестом Криворучком.

В обласній універсальній науковій бібліотеці ім. М. Івасюка пройдуть тематичні конференції, книжкові виставки, в обласній філармонії ім. Д. Гнатюка відбудуться концертні програми.

У закладах освіти області відбудуться флешмоби на тему: «Україна - Єдина» та тематичні інформаційні години, круглі столи, лекції.

Свою особливу думку має голова Товариства "Український Народний дім в Чернівцях" Володимир Старик: «Відзначатимемо сторіччя Буковинського віча, але досі в краї немає жодного пам'ятника, який би не просто нагадував про цю подію, але підкреслював її роль у процесі державотворення та становлення української нації. Я переконаний, що у кожному регіоні мав би бути пам'ятник, який би символізував ідеї державності. І такі пам'ятники можна

зустріти у країнах Європи. Це необхідно для майбутнього, для виховання наступних поколінь громадян. Найкращою подією, яка на Буковині була символом саме державотворення, є якраз Буковинське віче. Вважаю, що до 100-річчя цієї визначної дати треба було би встановити пам'ятник, і не десь на околиці, а на Соборній площі і саме біля цього пам'ятника мали б відзначатися усі державні свята».Поки що в Чернівцях є лише меморіальна дошка на Театральній площі, де відбулася ця визначна подія в історії нашого краю.

Думками з приводу підготовки і відзначення важливої дати в історії не лише краю, але й всієї України поділилася журналістка Леся Федоренко: «А цікаво було б дізнатися, скільки сучасних буковинців знають не лише про цьогорічний ювілей, а про цю подію взагалі. На жаль, дууууже мало...Ми дивуємося, чому відбулася анексія Криму, чому на сході України люди закликали врятувати рускоязычне населеніє. Бо вони не знають своєї правдивої історії. А цю історію їм потрібно розповідати. І не тільки у школах та вишах. Кожен із нас відповідальний за долю своєї країни. КОЖНИЙ!» Важко з цим не погодитися!!! **То ж долучаймося до вивчення свого історичного минулого – трагічного і героїчного - в ім'я збереження і розбудови нової процвітаючої України, що рухається в європейському напрямку до кола розвинутих і успішних народів світу!**

Василь Федорак, методист ІППО ЧО
Любов Петровська – викладач історії
Вищого професійного училища радіоелектроніки
м. Чернівці

На світлинах:

1. Буковинське віче біля ратуші 3 листопада 1918 року.
2. Учасники віче. Омелян Попович, Лев Когут, Микола Василько, Степан Смальстоцький, Аурел Ончул.